

Тема 7. Особливості дитячого мовлення

План

1. Дитяче мовлення як предмет дослідження і самоцінний об'єкт.
2. Особливості дитячого мовлення.
3. Лінгвістика дитячого мовлення (онтолінгвістика).

Дослідження дитячого мовлення завжди цікавило науковців різноманітних галузей. У психолінгвістиці найбільш детального вивчення набув початковий етап мовленнєвого розвитку дитини. Значно менше висвітлено в психологічній науці період мовленнєвого розвитку дітей, коли вони ще до початку навчання в школі, у віці 3–6 років, вільно використовують мову для спілкування з ровесниками та дорослими. Мовлення дитини розглядається з точки зору його багатоаспектності, а саме з позицій лінгвістичного, психологічного та психолінгвістичного аспектів. Вивчення дитячого мовлення в лінгвістичному плані передбачає аналіз засвоєння норм словника, граматики, фонетики, інтонаційної виразності тощо. У психологічному контексті мовлення вивчається як взаємозв'язок різних сторін психіки, тому що мовленнєва діяльність займає центральне місце в процесі психічного розвитку особистості та розглядається як психічний процес, який пов'язаний з усіма пізнавальними процесами. У психолінгвістиці мовленнєва діяльність розглядається як психічна діяльність людини, у якій розрізняють такі основні етапи, як сприймання, розуміння та породження мовлення.

Мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку – це процес набуття оптимального щодо віку кола лінгвістичних уявлень, граматичних умінь і навичок, розвиненість мовлення, сформованість мовленнєвої активності, самостійність у наслідуванні мови та оволодінні лінгвістичною інформацією, уміння використовувати різноманітні засоби спілкування.

Дослідники виділяють різну кількість етапів становлення мовлення дітей, по-різному називають їх, указують вікові межі кожного. У дослідженнях

О. Гвоздєва простежується послідовність появи в мовленні дитини різних частин мови, словосполучень, різних видів речень. О. Леонт'єв виділяє 4 етапи становлення мовлення дітей: підготовчий – до 1 року; переддошкільний етап першопочаткового оволодіння мовою – до 3 років; дошкільний – з 3 до 7 років; шкільний. В інших дослідженнях виділяють стадії довербального і вербального розвитку дитини. Узагальнюючи дані досліджень, при різноманітних підходах до періодизації розвитку мовлення дитини, виділяють такі періоди: I період – період речень, який має два етапи: 1) етап однослівного речення; 2) етап речення з декількох слів; II період – період засвоєння граматичної структури речень, що має 3 етапи: 1) етап формування перших форм; 2) етап використання флексійної системи мови для вираження синтаксичних зв'язків слів; 3) етап засвоєння службових слів; III період – засвоєння морфологічної системи рідної мови. Л. Засєкіна, С. Засєкін виділяють такі важливі аспекти дослідження мовленнєвої генези дітей дошкільного віку, як кількість слів у монологічному та діалогічному мовленні дитини з різною кількістю складів, довжина діалогів, сформованість фонетичних, лексичних і граматичних навичок та аналіз пауз у мовленні дітей.

Дитина дошкільного віку оволодіває граматичною будовою мови в нерозривному зв'язку зі своїм психічним розвитком, у єдності з розвитком предметно-практичної діяльності, мислення, спілкування. Проблема формування граматично правильного мовлення дітей дошкільного віку є досить складною і багатоаспектною. До неї звертались психолінгвісти, лінгвісти, педагоги, логопеди, дефектологи (А. Богуш, О. Гвоздєв, Л. Калмикова, Г. Ніколайчук, І. Рум'янцева, Ф. Сохін, В. Тищенко, І. Зимня, М. Шеремет та ін.)

Вивченню психологічних закономірностей формування граматично правильного мовлення присвячено низку досліджень (Л. Виготський, О. Леонт'єв, О. Лурія, Є. Соботович, Ф. Сохін та ін.).

Різні явища граматичної будови мови (морфології, словотворення, синтаксису) дитина дошкільного віку засвоює по-різному, на кожному віковому етапі є свої досягнення і невдачі. Спочатку дитина оволодіває у молодшому та середньому дошкільному віці системою словозміни – відмінювання,

дієвідмінювання, а потім у старшому – способами словотворення. Протягом дошкільного віку відбувається також збагачення лексики дитини. Закінчується оволодіння нею граматичною будовою рідної мови. Функції і форми її мовлення розвиваються та ускладнюються. Дитина оволодіває всіма основними формами мовлення, які притаманні дорослому. У старшому дошкільному віці зростає цікавість дітей до звукового оформлення слів. Прислухаючись до мови дорослого, дитина намагається знайти подібність у звучанні слів і нерідко може сама підбирати пари слів. Деякі діти, фіксуючи неправильність вимови у своїх однолітків, можуть не помічати порушень власного мовлення. Це говорить про недостатній розвиток самоконтролю. Також у цей період відмічено у дітей великий потяг до рими. Граючись зі словами, деякі римують їх, створюючи власні невеличкі віршики. Таке прагнення закономірне, воно сприяє розвитку в дитини уваги до звукової сторони мовлення, розвиває мовленнєвий слух і вимагає всякого сприяння з боку дорослих. На п'ятому році життя дитини вже достатня рухливість м'язів артикуляційного апарату, що дає можливість здійснювати більш точні рухи язиком, губами, що необхідно для вимови складних звуків. У висловлюваннях п'ятиліток суттєво змінюється зміст, на який впливає загальний розвиток дітей, розвиток їх здатності спостерігати, порівнювати, узагальнювати, збільшення словника тощо. Висловлювання п'ятиліток стають більш зв'язними, об'ємними, інформативними, вони тематично завершені, є всі структурні компоненти, установлюються зв'язки між окремими реченнями.

Достатньо розвинутий мовленнєвий слух дитини дає їй можливість розрізняти в мовленні дорослих підвищення і пониження сили голосу, помічати прискорення та уповільнення темпу мовлення, уловлювати різні засоби виразності. Наслідуючи дорослих, діти можуть і самі досить точно відтворювати різні інтонації: підвищувати і понижати тон голосу, виділяти у фразах окремі слова, правильно витримувати паузи, виражати емоційно-вольове ставлення до висловленого. Діти вже вміють не тільки говорити достатньо голосно, але й слідувати за гучністю мовлення оточуючих. Вони здатні міняти гучність голосу

з урахуванням змісту висловлювання. Таким чином, можливості дітей у використанні свого голосового апарату значно розширюється. Міняючи гучність, темп мовлення, діти починають ширше використовувати інтонаційні засоби виразності, більш точно виражати свої думки, виразно переказувати тексти. Проблема дитячого мовлення потребує подальших комплексних досліджень, спрямованих на вивчення мовленнєвої діяльності у сукупності пізнавальної, емоційної та мотиваційної сфер дитини, а також розробки відповідних корекційних і розвивальних впливів на мовленнєвий розвиток дитини.

Дитяче мовлення – це особливий етап онтогенетичного розвитку мовлення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. До вивчення дивовижного феномену дитячого мовлення в свій час закликали П. Гальперін, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн .

Дослідження мовлення дітей викликають значний інтерес, тому що розширюють наші уявлення не тільки про оволодіння мовою, але також про саму мову, про її функціонування в мовленнєвій діяльності, не тільки про становлення пізнавальних та інших психологічних процесів, але і про їх побудову, розширюють наші знання про людину взагалі.

Психолінгвістичний аспект дослідження мовленнєвої діяльності передбачає характеристику таких понять, як спілкування й комунікація. Спілкування визначається О. Леонтьєвим як діяльність, що забезпечує всі інші види діяльності. Проте спілкування – відносно самостійна діяльність, яка має свої мотиви, мету, засоби, структуру. Діяльність спілкування – це, зокрема, використання мовленнєвої діяльності для здійснення соціальної або особистісної взаємодії. За Н. Хомським, комунікація визначається як спілкування між особами. Мовленнєва комунікація – спілкування людей, що розуміється у широкому значенні слова не тільки як розмова, а як взаємодія з метою обміну інформацією.

У процесі оволодіння дитиною першими словами спостерігається перехідний етап. Що засвідчує своєрідність дитячого мовлення. Зарубіжний

учений О. Йєсперсен назвав його «малиммовленням». У. Еліасбергі та Л. Виготський цей етап назвали «автономним мовленням». А за словами ще одного зарубіжного вченого В. Вундта, це псевдо дитяче мовлення є мовою няньок, що підлаштовуються під дитину. Не заперечує існування такого мовлення і С. Рубінштейн. Він співвідносить його існування з етапом розуміння мовлення дорослих і розглядає його як своєрідний перехідний етап. За своєю зовнішньою формою слова малого мовлення мають здебільшого моторний характер, вони є немовби уривками слів, у складі яких є подвійні склади, на зразок таких: фу-фу, ква-ква, ля-ля. Флексії та синтаксичні з'єднання у них відсутні. Таке слово має стільки значень, скільки разів воно вживається. В англійській мові бачимо аналогічні приклади: ugh- ugh, croak-croak, la-la.

Учені відзначають, що процес оволодіння словом становить для дитини великі труднощі: часом на засвоєння нового слова потрібно кілька місяців. Так, К. Чуковський описує приклад з хлопчиком, якому потрібно було 15 місяців, щоб оволодіти словом «кооператив».

Формування активного словника дітей на другому році життя відбувається нерівномірно, спостерігаються ритмічні коливання розвитку мовлення, він відбувається не прямо висхідною лінією, а зигзагоподібно (чи стрибкоподібно): за «періодом щедрого набуття нових слів йдуть періоди відносного затишшя й навіть збіднення».

Комунікативний розвиток дитини пов'язується із збагаченням мовленнєвих жанрів. Ідея використання терміна «мовленнєвий жанр» стосовно дитячого мовлення (приклади цього знаходимо в працях дослідників наукової школи С. Цейтлін) залишається дискусійною. Уперше проблему жанрів мовлення дослідив М. Бахтін. Учений убачав у мовленнєвому жанрі категорію, що дозволяє пов'язувати соціальну реальність з мовленнєвою.

Жанрове мислення починає формуватися значно раніше перших вербальних проявів дитини. Зародки дискурсивного (жанрового) мислення з'являються уже у віці немовлят, періоді дословесного етапу мовленнєвого розвитку.

У дитячі роки розвиток мовлення йде в двох основних напрямках: по-перше, інтенсивно поповнюється словниковий запас та засвоюється морфологічна система мови, якою говорять оточуючі; по-друге, мовлення забезпечує перебудову когнітивних процесів (уваги, сприйняття, пам'яті, уявлення, а також мислення).

Велику роль при спілкуванні дітей з однолітками в дитячому мовленні грають вигуки. Дитина повна експресії – її емоції швидко та яскраво спалахують. Чистими знаками емоцій є вигуки. Вигуки служать створенню когезії, коли висловлюють реакцію на попередню репліку, виступають сигналом початку нової теми розмови та заповнюють паузи, необхідні для обдумування мовленнєвих ходів у відповідь, коли вигуки висловлюють реакцію на оточуючу дійсність, вони служать зв'язком висловлювань з безпосереднім контекстом ситуації.

Отже, лексико-граматичні особливості дискурсу дитячого спілкування залежить від різниці мовлення дитини в ситуації спілкування з однолітками та з дорослими яка полягає в особливостях прагматичного варіювання висловлювань дітей. Дитина в спілкуванні з однолітками виступає як суб'єкт, як особа, яка живе своїм життям, як член маленького суспільства з власними інтересами та потребами, який завойовує своє місце в цьому суспільстві.

Лінгвістику дитячої мови (онтолінгвістику) відносять до молодих наукових дисциплін, що почали розвиватися в кінці минулого століття. Вона входить до сучасних антропоцентричних наук. Об'єктом онтолінгвістики являється мовна діяльність дитини, а предметом – процес освоєння дітьми їх рідної мови. Онтолінгвістика зародилася у 20-30 р минулого століття і та дістала особливого розвитку на Заході. Відповідну навчальну дисципліну (language acquisition, child language) викладають в університетах і коледжах Європи та США. Слід додати, що багато досліджень було здійснено вченими Л. Виготським, А. Лурієм, А. Гвоздевим, праці яких перекладено на англійську мову. У 50-60 р розвиток онтолінгвістики складався доволі драматично. Роботи А. Гвоздева, написані на матеріалах мовлення його сина і видані у 50-60-і роки,

не отримали широкого розповсюдження. Не було підтримано також заклику І. Бодуена де Куртене, а згодом і Л. Щерби, що звертався до лінгвістів, – дослідити факти мови дитини, оскільки вони допомагають представити «майбутній стан мови племені». Книга К. Чуковського «Від двох до п'яти», що містила крім численних фактів з мовлення дитини, багато глибоких і серйозних лінгвістичних ідей, сприймалася сучасниками переважно як збірка забавних анекдотів

У 60-70 рр, у зв'язку з появою психолінгвістики як самостійного наукового напрямку, відновився інтерес до онтогенезу мови. У цей самий час починається серйозне вивчення даних проблем на Заході (Р. Браун, Д. Слобін, М. Брейн, М. Бауерман, Е. Кларк та ін.). Першим, хто описав автономне дитяче мовлення і зумів зрозуміти та оцінити її велике значення був Ч. Дарвін (1881), котрий не займався безпосередньо питаннями розвитку дитини, проте будучи чудовим спостерігачем, зумів помітити, слідкуючи за розвитком свого внука, що перед тим, як перейти до мовного періоду, дитина говорить своєрідною мовою. Своєрідність полягає в тому, що, по-перше, звуковий склад слів, яким користується дитина, різко відрізняється від звукового складу наших слів. Це мовлення моторне, тобто не співпадає з нашим мовленням артикуляційно, фонетично. Друга відмінність, на яку звернув увагу Дарвін, суттєвіша і важливіша – слова дитячого мовлення відрізняються від наших слів і за значенням.

Ще одна відмінність полягає у надзвичайній своєрідності зв'язків між словами. Це мова, зазначив Дарвін, зазвичай граматична, що не має предметного способу з'єднання окремих слів і значень у зв'язне мовлення (у дорослих це відбувається за допомогою синтаксису і етимології). Інтерес до того, як говорить дитина не слабне протягом вже багатьох століть. Одними з перших до аналізу фактів дитячого мовлення звертались Гумбольдт, котрий визначив механізм оволодіння дитини мовою: розвиток мовленнєвої здібності за допомогою вправ; О. Потебня, який вичленив на матеріалі дитячого мовлення етапи утворення слів. Вагомим внеском стали дослідження І. Бодуен де Куртене, котрий вказав на

значущість матеріалів дитячого мовлення для теоретичної лінгвістики і прослідкував за початком встановлення мовної здатності.

Багато уваги мовознавець приділив питанням навчання мови, писав, що всестороннє вивчення мови враховує вивчення фізичного середовища, в якому відбувається мовне спілкування, фізіологічні засоби і функції, за допомогою яких воно досягається, і власне мовних уявлень як у їх сукупності, так і за окремими категоріями. І. Бодуен де Куртене виділяє ряд сторін мови, мовлення, котрі можуть бути збагненими або виявлені сприйняттям дитини: процес вимови і слухання, поділ складних мовних цілих і визначення простих одиниць мови та їх словосполучень, зв'язок форм мови, зв'язок між значеннями слів і виразами та інші сторони.

Багато праць «дитячій лінгвістиці» присвятив Штерн, основною ідеєю котрого є ідея персоналізму: особистість – як психофізична, нейтральна єдність. «Ми розглядаємо дитяче мовлення, – каже він, – перш за все як процес, що коріниться в цілісності особистості». Під особистістю Штерн розуміє «таке реальне існуюче, котре, незважаючи на велику кількість частин, утворює реальну, своєрідну і самоцінну єдність і таке, що незважаючи на велику кількість часткових функцій, знаходить єдину цілеспрямовану самодіяльність». А. Мейє, досліджуючи спорідненість індоєвропейських мов, вказував: «Система асоціацій, якою є мова, не передається безпосередньо від однієї особи до іншої: мова... не річ, а діяльність... Кожна дитина, навчаючись говорити, повинна сама створювати собі систему асоціацій між рухом і відчуттям, схожу до тієї системи, котрою володіє навколишнє середовище». У своєму світосприйнятті, зазначає О. Потебня, дитина ще не відділяє себе від світу, як це здатні робити дорослі. Для дитини в перший період її життя всі почуття є «нерозчленованою масою». Дитина спочатку не розуміє протиставлення: зовнішнє – внутрішнє, своє (її) – чуже, і одночасно навпаки – для дитини ще зовсім не існує свого я. Тобто, «вихідний стан свідомості є повною байдужістю щодо я і не-я». За О. Потебнею, «хід об'єктивування предметів може бути інакше названий процесом утворення погляду на світ».

А. Шахнарович не вважає дитячу мову вторинною по відношенню до мови дорослих, а відносно самостійною, яка характеризується власними цілями, мотивами, ієрархічною будовою, і хоча засоби цієї діяльності такі як у дорослих, але відрізняються своїм функціональним використанням мовних елементів. Дитяча мова, зазначає Фергюсон, «є відносно стійкою, конвенціоналізованою частиною мови, що передається «природними» засобами мовної передачі, значною мірою так само, як і вся інша мова». Вона не є універсальною, що інстинктивно створюється дітьми, це також не є форма мови, що появилась в результаті наслідування дорослими мови дітей. Проте в дитячій мові можна помітити модель дифузії (як і в інших маргінальних системах, таких, як підкликання тварин), відмінну від мови дорослих: наприклад, деякі одиниці дитячої мови часто присутні в генетично не зв'язаних між собою мовах (ісп. рара – їжа, араб. barra (або babba, rarra) – хліб). Дитина конструює мовну систему, маючи потребу висловити певні мовленнєві смисли актуальні для тих ситуацій, в які вона «втягнена» разом з дорослими.

Мовні системи дітей деякою мірою стають близькими одна одній оскільки вихідними є не тільки ситуація спілкування, але й ситуація, що є об'єктом опису. До того ж частково однотипним є мовленнєвий інпут, який отримують діти. Однак в кожній культурі соціально відпрацьованими є традиції поведінки з дітьми. Тому, загалом, дитяча мова виступає своєрідною підсистемою, що є невіддільною від тієї мовної системи, до якої вона належить, а також має зв'язок з підсистемами дитячих мов, належними до інших мов. Р. Якобсон пише, що дані, отримані при вивченні оволодіння мовою дитини, сприяють структурному аналізу мови і пошуку загальних законів.

У дитини при оволодінні мовою немає хаосу, діти різних країн і континентів з неймовірною універсальністю використовують одну і ту ж хронологію, послідовність засвоєння звуків мови. Р. Якобсону належить встановлення законів, за якими набуття звуків мови дитиною має певну послідовність. Будь-яка фонологічна система є стратифікованою структурою, і утворює накладені один на одного пласти. Ці пласти ієрархічно організовані і

універсальні, появляються і розпадаються в визначеному порядку. Фонологічне багатство дитячого белькоту мірою оволодіння конкретною мовою поступається місцем фонологічному обмеженню, при цьому приголосні набувають фонологічної значущості раніше, ніж голосні. Першим консонантним протиставленням дитячої мови є протиставлення носового і ротового приголосних, а потім зубних і губних. Так утворюється набір [p], [t], [m], [n], що становить консонантний мінімум у живих мовах світу. Ієрархічність і визначену послідовність набування мови видно не тільки на рівні оволодіння звуками мовлення, але й в оволодінні іншими рівнями мови, частково граматики. Тут варто згадати про універсалії (те, що характерно всім людям загалом, не залежно від конкретної мови) і з іншої сторони – про мовну специфіку.

Варто також згадати про загальнокогнітивні передумови оволодіння мовою (виділення суб'єкту-об'єкту, поняття причинності, місця і т.д, що є й поза мовою). Особливо цими питаннями займалися такі видатні психологи як Жан Піаже та Лев Виготський. Кажучи про загальні тенденції в розвитку мовних можливостей дитини, Ж. Піаже висловлює ідею про те, що у дитини спочатку формується «мовлення для себе» («егоцентризм»), і лише пізніше, під натиском дорослих – соціалізована мова для інших. Л. Виготський, навпаки, вважає, що мовлення дитини розвивається від думок вголос до думок для себе. За Л. Виготським відбувається не поступова соціалізація, що впливає на дитину ззовні, а поступова індивідуалізація, що виникає на основі внутрішньої соціальності дитини. Ще одним важливим аспектом у вивченні онтогенезу мовлення є теорія вроджених граматичних структур з якою виступив Н. Хомський. Його основні тези: в онтогенезі мови важливу роль відіграє достатньо змістовна структура, яка забезпечує побудову емпірично обґрунтованих породжуючих граматики. Для обґрунтування цього твердження наведено наступні факти.

Дитина засвоює граматику на основі обмеженого доступного їй матеріалу. У межах свого мовного суспільства діти засвоюють практично однакову граматику, яка більшою мірою не детермінована мовним матеріалом оточення. Природа граматики включає, за Н. Хомським, здатність будувати глибинні

структури і присвоювати їм семантичну інтерпретацію, перекладати їх за допомогою граматичних трансформацій в поверхневі структури і перетворювати останні через фонетичні трансформації в озвучене мовлення. З такого типу універсальною граматику, за думкою Н. Хомського, дитина і появляється на світ. Граматика розвивається з великою швидкістю, оскільки мовленнєві зразки, що дитина сприймає від оточуючих, є для них лише підказкою, яка включає вже існуючі заготовки. На основі підказок виділяються і засвоюються синтаксичні моделі з мовлення оточуючих. Така позиція дозволяє пояснити неймовірно швидко засвоєння дитиною рідної мови.

Точка зору Н. Хомського не стала загальноприйнятою. Основна ідея критики полягає у твердженні, що в цій тезі не враховано багато факторів соціальної та когнітивної природи. «Онтогенез мовної здатності – це ... складна взаємодія, з однієї сторони, процесу спілкування дорослих і дитини, процесу, який розвивається поетапно; з другої – процесу розвитку предметної і пізнавальної діяльності дитини», – пише О. Леонтьєв. Протилежний ідеям породжуючих граматику є конструктивізм Ж. Піаже, котрий виразив незгоду щодо існування вроджених когнітивних структур: процес пізнання неможливий без структурації... Не існує також (у людини) апіорних або вроджених когнітивних структур: спадковим є лише функціонування інтелекту, який породжує структури тільки через організацію послідовних дій, що здійснюються над об'єктами.... Важливим етапом на шляху розвитку дитини є так звана символічна або семіотична функція.

Мову взагалі слід розглядати лише як частковий випадок цієї функції. Символічна функція виникає, зазвичай, і вказує Ж. Піаже, на другому році життя дитини як продовження сенсомоторного розвитку. В цей момент основним феноменом логіки дії є асиміляція, тобто інтеграція нових об'єктів і ситуацій в попередні схеми. Наступним кроком розвитку є перехід до концептуальної логіки, коли асиміляція починає проходити і між предметами, а не тільки між предметами і діями. У символічній функції важливу роль відіграє імітація, коли за допомогою жестів передаються характеристики предмету, який імітують. Н-д,

бажаючи відкрити коробку, дитина відкриває і закриває свій рот. Імітація може також бути відстроченою, що проходить при відсутності моделі. Це і є мова. Хоча тези Н. Хомського і були дуже сумнівними, але вони стали імпульсом для проведення широкого кола досліджень, в ході яких виявили, що людина оснащена детекторами основних (універсальних) фонетичних ознак. Ці експерименти показали, що діти з перших місяців життя здатні сприймати всі фонетичні контрасти – відмінність приголосних за глухістю-дзвінкістю, за місцем утворення і.т.д.

Розвиток мовлення у «проблемних дітей». Відомим є факт, що певний відсоток дітей народжуються з такими психофізіологічними порушеннями, які не дають можливості оволодіти рідною мовою. Це глухі діти, діти, які рано оглухли, які погано бачать та погано чують; діти, які добре чують та бачать, проте з обмеженими ураженнями мозку та ін. До проблем розвитку мовлення слід також віднести мовленнєві розлади, пов'язані ускладненою артикуляцією, нездатністю розуміти переносні значення, відсутність інтонаційної модуляції, уперте мовчання (мутацізм) або багатослів'я, беззмістовні повтори (вербігерація), повторення мовних засобів співрозмовника (ехолалія), часті повтори (персевірація) тощо. До форм розладу мовлення відносяться також фонетичні: дистонія – розлад фонації через патологічні зміни голосового апарату; брадилалію – патологічно уповільнений темп мовлення; тахілалію – патологічно прискорений темп мовлення; заїкання (логоневроз), що спостерігається в ранньому дитинстві або може бути реакцією на сильний вплив; дислалія – порушення вимови звуків при нормальному слухові; риналолію – порушення тембру голосу й вимови, зумовлене дефектами мовного апарату (у ніс). До таких дітей належать також аутичні діти. У них збережені органи слуху та зору, не виявляється ураження мозку. Проте, науці до сьогодні не зрозуміло, чому для таких дітей не є важливим процес комунікації, що й призводить до нерозвинутого мовлення. Інтелект у таких дітей теж розвивається дуже повільно, а якщо й досягає певного рівня, то за своєю структурою є своєрідним та дисгармонійним.